

Hebrew Writers Association in Israel

Review

Reviewed Work(s): ז'ונגע י"ש לע by ז'דס בד

Review by: ז'מורה י'

Source:

Moznaim /

מ'אזנימ

ט ג-ד (אב-אלול תשי"ט אוגוסט ספטמבר

Published by: Hebrew Writers Association in Israel

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23845411>

Accessed: 02-05-2018 07:44 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Hebrew Writers Association in Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Moznaim* / מ'אזנימ.

JSTOR

<http://www.jstor.org>

על ש"י עגנון

מסה, עיון וחקר מאת דב סדן, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשי"ט.

כמובן, מתוך הקיררה והריצות חקירה. אבל אינה דומה שמיעה לראייה, וראייה זו לגבי הערכת יצירתו של ש"י עגנון, מבחינת ידיעת מקום חיותו של המחבר, יש לה ערך ומשקל רב; הוא בוחן ובודק, מודד ושוקל, כדי לדעת מה כאן דמיון וכוונה של סמליות, מה כאן שיקוף של אספקלריה ומה כאן צירוף וחיבור לשם מגמה מן המגמות אצל היוצר; הוא יודע בדיוק מה מידת כוחה של מציאות ומה מידת כוחו של חזון ושל משאלת-לב. ההעיקר — הוא יודע לשלב יסודות זה בזה, להפרידם בשעת הצורך, להקביל הקבלות, להבחין בכוונות סמויות כגלויות ולהסיק מכל אלה על יסודות הנפש של המחבר ועל יסודות יצירתו ודרכיה האמנותיות.

דב סדן עצמו — בעל סגנונות הוא, סגנון חשיבה וסגנון-הרצאה, ושניהם מיוחדים ומקוריים; סגנון-החשיבה — חריף ומפתיע הפתעה, ואילו סגנון-ההרצאה — מונה פסיעות וסופר מלים; סגנון אקדמי, ללא מעלות ומורדות, בקול, ודומה כאילו אין לו קול, אלא מין להשרחש, המצריך מאמץ של הקשבה ומסיח את הדעת מתוכן הנאמר ומטעמו בו. לא תמיד היה כזה סגנונו של דב סדן, שכן במרוצת הזמן הוא מגביר את נמיכות הקול בסגנונו, מתוך שהוא סבור, כנראה, כי הרמת הקול — גנאי הוא, לכל הפחות — פגם, חס ושלום; מתכוון הוא לומר דברים רבים ורבי משקל באפסיקול דווקא; ועד כדי כך הגיעו דבריו, שדומה כי דב סדן אינו מדבר, אלא ממתיק-סוד, וממילא הגיע גם לכך, שהוא פונה כאילו אל אנשי-סוד, אל הדומים לו, לבעלי יחס דומה ושווה, כאילו לבני משפחה, שיש לה, כידוע, פעמים רבות, מושגים משותפים, המובעים ברמז, באינו מלה מוסכמת, בחשאי-השאים, ואין הזר מבין לה; כלומר: דב סדן מעריך הערכות באזני כת או כיתה, באזני יודעי ח"ן ברמז וברמז-דרמז, וכל שאינם בני הכת — הבן לא יבינו, אלא אם יפרשו להם את פירושינו של דב סדן ויפענחו את פיענוחיו לש"י עגנון.

✱

תוך כדי קריאת דברי ההערכה השונים של דב סדן על ש"י עגנון יש ודומה עליך, בשעת עירעוריו כלפי מפרשים שונים, שהוא סבור, כי מרוב מפרשי-עגנון אין רואים עוד את

דב סדן הוא בעל כשרון לקריאה קשובה לכמה כיוונים בבת-אחת; הוא שומע אל תכנים, קולט אותם על פרטי פרטיהם, ויודע מניה-וביה את מוצאם ומבואם; מבחין בהבחנה חדה ודקה בצורות, ויודע אילו מהן באו מכוח ההש-פעה ואילו מהן באו ממקור עצמו והן חדשות עם המחבר, אם לחלוטין ואם לשליש ואם לרביע. בהמשך הקריאה הוא זוכר ורושם בזכ-רונו בדיוק — דברים החוזרים ונשנים, המגלים מהו בולמוסו של המחבר ומה הדחיפות שהוא נדחף, שלא מדעת, אל גילויים מן הגילויים, ונמצא שהוא יודע לצרף את דמות-דיקנה של נפש המחבר, גם מנסתריו כמו מגילוייו; כלומר: כשרון קריאה זה — מקורו בתכמת-הנפש שהוא מחונן בה, שבכוחה קנה לו גם בקיאות והבנה מעמיקה בתורת-ניתוח-הנפש של ז. פרויד ויודע להשתמש בה שימוש נבון וקולע בבואו להעריך דברי ספרות ואמנות.

✱

אין הערכת סופר מן הסופרים החשובים נאמנה וחופפת את האמת לאמיתה, אלא אם היא מבוססת גם על השוואה עם סופרים חשובים שקדמו לו ואם המעריך יודע להקביל הקבלות נכונות ולהסיק מהן מסקנות הגיוניות, הנובעות מן העובדות כהווייתן. ודב סדן — יש לו כשרון של בקיאות רבת-צדדים, בקיאות הנשמרת תמיד בעין והיא מצוייה ועומדת לרשותו כל אימת שהוא נזקק לה, כלומר: הוא בעל זכרון אסוציאטיבי למופת, זכרון שהוא עצמו כמוהו ככשרון ולא כמוכניות, חלילה; ובמובן זה הריוהו תלמיד וחבר-לכוח מפליא-לעשות של בעל הזכרון האסוציאטיבי הגאוני — דוד-יוסף בורנשטיין (חוקרה המובהק והמקורי של לשון ח. ג. ביאליק ושלל צירופיה); הוא מרחיק קרובים ומקרב רחוקים, מאיר מחשכים ומדהים בגילויים, עד שאתה תמה ותוהה — איך לא חשת ולא ידעת דברים טבעיים ומתקבלים-על-הדעת כליכך.

✱

הערכת ש"י עגנון ע"י דב סדן מסתייעת, כמובן, גם בזה, שהמספר הוא בן-ארץ-לידתו והמבקר עושה שימוש מידיעת המקום ותולדותיו, מידיעת הארץ, העם ותרבותו, אם כי אין כמעט מקום-חינת של ספרות ישראל וסופריו, שדב סדן אינו בקי בו, בקיאות שהוא קונה אותה,

„מוטיבים“, אבל המספר עגנון — כמעט ואינו
בנמצא.
כלומר: הספר „על ש״י עגנון“ לדב סדן —
ספר חשוב באמת, מלא תוכן, שופע מחשבות,
מפליא ניתוחים, אבל עיקר חשיבותו לגילוי
דמות דיוקנו של דב סדן, ואילו מדמותו של
ש״י עגנון כמות שהיא מפריד בינינו עוד מסך
אחד, מסך כבד, רקום להפליא, מקושט ושופע
צבעים, אבל מסך יורד ולא מסך עולה, וגם
כשהוא עולה — יותר משאנו רואים על הבמה
את ש״י עגנון, אנו רואים את דב סדן.
י. זמורה

עגנון עצמו, והריהו נאבק בהם ומתכוון לשנות
מן המטבע, אבל בסופו של דבר אינו עושה
כן, שגם עם קריאת הערכותיו של דב סדן —
נוסף פירוש חשוב ומעניין ליצירתו של ש״י
עגנון, אבל עגנון עצמו שוב אינו נראה לנו
יותר משנראה קודם-לכן. מהערכתו של דב
סדן דומה עלינו, כי המספר ש״י עגנון עצמו
אינו מספר, אלא הוא מעין מאָדיום לסיפורים,
אמצעי וכלי בידי כוחות נעלמים, העושים בו
את כוונותיהם.
אתה מוצא כאן „מוטיב־התחרות“, „מוטיב
העטרה“, „מוטיב־השינה“, „מוטיב־המטפחת“, וכד'

סופרי ישראל

מסות מאת יוסף ליכטנבום, הוצאת „ניב“, תל־אביב, תשי״ט

טוטים מעטים (י. יערי, י. הנדל) וציורים חטרי
פים (י. זרחי), אך בכלולן מתגלה ליכטנבום
כמבקר העושה מלאכתו בכבוד־ראש, אמנם בלא
הומור, אך תמיד בתום־לב, ללא „חשבונות“
וללא משוא־פנים, המיטיב למוג את החיוב
והשלילה וחותר אל העיקר — אל זהב־היצירה.
אין ליכטנבום מתכוון למצות את הדמויות
שהוא מטפל בהן. יש והוא מאיר רק צד אחד,
אמנם עיקרי, של משורר פלוני ומספר אלמוני.
כך, למשל, דנה מסתו על שמעוני באידיליות
בלבד, מסתו על שטרניחובסקי — בסונטות
בלבד ואילו מסתו על אפרת — באפוס הלירי
שלו „זהב“ בלבד. במסותיו הקצרות, לעתים
מצומצמות וחטופות יתר על המידה, כמו במסותיו
המקיפות (על פיכמן, יעקב שטיינברג, דבורה
בארון ועוד), שנכתבו בתקופות שונות, יודע
ליכטנבום להאיר דמויות ולנתח יצירות בסיגנון
לירי האומר תרבות של מחשבה ותרבות של
ביטוי. אך יש שהוא נתפס למסירת תוכן היצירה
יותר מאשר לגיתוחה ומעדיף את הערכת היצירה
על־פני הארת הדמות. מצויות בספר כמה וכמה
מסות שלמעשה אינן אלא רשימות נאות על
ספרים. מה, למשל, טיבה של המסה על הלרן,
אם לא רשימה כבת המישים שורות, בערך,
על שני ספריו „יחיאל הגרני“ ו„עד משבר“?
והוא הדין במסתו על יהודית הנדל ועוד ועוד.
בספרו „סופרי ישראל“, על אף ליקוייו
האמורים, נתגלה ליכטנבום כמבקר בעל כשרון
ניתוח, מתון במסקנותיו וזהיר בפסק־דינו. מסותיו
המקיפות הן פרי עיון וביקאות בתולדות הספרות
העברית החדשה לתקופותיה, זרמיה, תמורותיה
וצורותיה השונות.

חיים תרון

„הספרים! עתיק־גוילים ונאמני־רוח, שלי־
חיים יחידים בעולם של התנכרות, של בדידות
לאין קץ, חברים אילמים ברעש יום, בשעות
קודרות של מצוקת נפש, בבת־חולים ובמחנות־
צבא, בבתי־כלא ועד ערש־דווי, ערים בכל
מקום ובכל זמן, הענק הענקתם לאדם חלומות
ומלוא־כף נחת באי־מנוחה ובעינויים. מה רעות
נוכל לדבר עליכם?“ השורות הללו, הלקוחות
מדברי־הפתיחה (במקום מבוא) „לפני ארון־
הספרים“ (אגב, מסה קטנה זו שימשה סיום
לספרו „מתחום אל תחום“, תש״ד), מבטאות
במידת־מה את ה„אני־מאמין“ של ליכטנבום
המבקר — אמונתו בנצחיותו של הספר ובכוחה
של המלה הכתובה, את יראת־הכבוד שהוא רוחש
ליצירת הרוח, ואכן, אוהב־ספרים ואוהב־סופרים
הוא ליכטנבום. כל מסה וכל שירטוט שלו חדו־
רים אהבה לספר וליוצרו, רגשי־הודייה לסופרים
אשר כדברי קארלייל הם „מדליקי פנסים ומכווני
התנועה“ בעולם.

למעלה מחמישים מסות ושירטוטים כונסו
בספר, על סופרים בני דורות וגופים שונים
ורחוקים — התופסים את „כותל המזרח“ בספר
רותנו (מאפו, יל״ג, סמולנסקי, מנדלי, ביאליק,
שטרניחובסקי, ברנר, עגנון, הזו ועוד); השרויים
בצל השיכחה (ל. א. אריאלי, יעקב לרנר ועוד);
כמה מנציגיה המובהקים של המשמרת האמצעית
בספרותנו החדשה (הלרן, טברסקי, שנהר,
אריאלי, זרחי ועוד) ולבסוף — צעירים, שעדיין
לא נדמו הדי פסיעותיהם הראשונות בספרות
וכבר כבשו לעצמם מעמד של כבוד (יזרה, שמיר,
א. מגד, נ. שחם, יהודית הנדל ועוד).
המסות קצרות הן ותמציתיות, לעתים שיר־